

PERKŪNAKIEMIO MITŲ PĖDSAKAIS

VYKINTAS VAITKEVIČIUS

Klaipėdos universitetas, Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas

Perkūnakiemiui atminti

Straipsnio objektas – padavimai apie Perkūnakiemio kaimą ir jo apylinkes, sovietmečiu tapusias Lietuvos šiluminės elektrinės ir Elektrėnų miesto dalimi.

Darbo tikslas – apibendrinti archeologijos, istorijos, folkloro ir kalbos duomenis apie seniausią Perkūnakiemio praeitį, pristatyti dar neskelbtus padavimus apie vietovės pavadinimo kilmę.

Tyrimo metodai – tarpdalykinis, analizės ir sintezės.

Žodžiai raktai: padavimai, dievas Perkūnas, šventvietės.

Šis straipsnis yra pastarųjų metų bendradarbiavimo su Elektrėnų Literatūros ir meno muziejaus etnologe, etninės kultūros vertybių puoselėtoja Ona Šakiene rezultatas. Maloniai leidus, tyrime naudojami jos surinkti pasakojimai ir padavimai, kurie yra dabar spaudai rengiamos tautosakos rinktinės „Ar meni tų ažerų“ dalis.

Seniausios Perkūnakiemio praeities tyrimas ir jo rezultatai yra įsimintini dėl kelių priežasčių. Pirma, Perkūnakiemio – 1960-aisiais statant Lietuvos šiluminę elektrinę ir energetikų miestą Elektrėnus sunaikintos vietovės (žr. 1 nuotr.) – pavyzdys rodo, jog nei moderni visuomenė, nei liūdni sovietmečio padariniai nėra kliūtis sėkmingiems senosios Lietuvos tyrimams XXI a. pradžioje. Antra, tyrimų metu atkurtas sakralinis Perkūnakiemio kraštovaizdis daugeliu atžvilgių yra etaloninis, ieškant senųjų Perkūnui skirtų šventviečių ir jų kaimynystėje buvusių gyvenviečių. Trečia, šis tyrimas dar kartą parodo kompleksinių tyrimų svarbą ir tyrėjams teikiamas galimybes.

Perkūnakiemiui pavadintas kaimas

Perkūnakiemis, kitaip dar vadintas Perkūnkiemiui, pažodžiui reiškia Perkūno kiemą. Vietovardžiuose senovės dievų vardai yra reti, tačiau Perkūnas Lietuvos, Latvijos ir Kaliningrado srities teritorijoje yra tarp dažniausiai pasitaikančių vardų,

1. Elektrėnų šiluminės elektrinės apylinkės, žvelgiant nuo Šuolių kaimo kalvų
Vykinto Vaitkevičiaus nuotrauka, 2008

plg.: *Perkūnkaimis* (Laurinkienė 1996: 44), *Pērkoņciems* (Straubergs 1960: 146), *Perkunen* (Gerullis 1922: 120).

Sandas *kiemas* nagrinėjamu atveju suprastinas kaip kaimas arba gyvenvietė, mat Perkūnakiemis priklauso Kauno–Jonavos–Vilniaus–Aukštadvario arealui, kuriame *kiēmas* reiškia kaimą (LKA, žml. 9). Tokios pačios darybos gyvenamųjų vietų vardų yra palyginti daug, pavyzdžiui: Domeikiemis, Keliakiemis, Naujakiemis, Piktakiemis, Vilčkakiemis (visi jie Elektrėnų savivaldybėje ir kaimyniniame Kaišiadorių rajone).

Socialinės istorijos tyrimai rodo, jog kiemu (*keyme, dorf*) seniausi – XIV a. – kryžiuočių kelių į Lietuvą aprašymai vadina diduomenės atstovų gyvenamasias vietas, kitaip tariant, bajorų sodybas (plg. Manvydo, Sudinto, Eimunto, Sirpučio ir kitų kiemus), kuriose, be paties bajoro, gyveno ir jam priklausančių šeimynų žmonės. Tokios sodybos būdingos rytinei etninės Lietuvos daliai (net 89 atvejai, arba 95,6% visų minėtų vietovių; Almonaitis 1998: 69). Vakarinėje Lietuvos dalyje (Žemaitijoje) vyrauja laukai (*field*) – laisvų valstiečių (laukininkų) gyvenvietės (19 atvejų, arba 79%; Jurginis 1962: 123–128; Almonaitis 1998: 69).

Perkūnakiemis šias išvadas gali iliustruoti, nes nuo XVIII a. (seniausi šandien žinomi šaltiniai) jis yra vadinamas bajorkaimiu (*okolica*). Kaimo pavadinimo forma pastovi, beveik neįvairuoja: *Perkunākīemie* (1744 m.), *Perkunakiemie – ichm. panów Wierbszy, Iwaszkiewiczów etc.* ('jų malonybių ponų Virpšos, Ivaškevičių ir kitų') (1784 m.), *Perkunokiemie* (1797 m.), *Perkunakiemie* (1843 m.) (Lukoševičius 1998: 60–63; KDV 624, 625). 1773 m. Karolina Virpšaitė ištekėjo už Jurgio Pacevičiaus ir XIX amžiuje

Perkūnakiemyje jau vyravo Erelės herba (*Orla*) turėję bajorai Pacevičiai (A. Ričkienės duomenys, paremti pažymomis iš LVIA). 1927 m. Zofiją Pacevičiūtę vedė ir Perkūnakiemyje apsigyveno dar vienos žinomos – Loibų – bajorų giminės atstovas Vytautas Loiba (M. Gedminienės duomenys). Greta Perkūnakiemio, tačiau kitame Rungos upelio krante, buvo ir antrasis parapijos bajorkaimis – Lekavičiai (*Lachowicze*), kurio kilmę, galimas dalykas, reikėtų sieti su bajorais lenkais (*lach* – senasis etninės Lenkijos gyventojų vardas, dažnas vietovardžiuose; plačiau žr. Ochmanskis 1996).

Perkūnakiemio Perkūno charakteris

Apie kaimo pavadinimo kilmę byloja padavimai, kuriuos pagal motyvus galima skirstyti į tris sąlygiškas grupes. Pirmajai priklauso aiškinimas, jog Anykščių ežero pakrantėje augo dideli ažuolai ir juos „labai trankė perkūnas“ (D. Apanavičienė, kilusi iš Lekavičių)¹. Antros grupės padavimai dėmesį sutelkia į vietos ryšį su senovės lietuvių religija. Šventi ažuolai yra lokalizuojami Gojaus miške (B. Levickas, kilęs iš Lubakos), Gojaus kaimo pakrastyje (V. Janavičius, kilęs iš Gojaus) arba dabar užlieto Dumbliuoko ežero pakrantėje (A. Ričkienė, kilusi iš Gojaus). Papildomai pabrėžiamas Rungos (kitaip – Ringės, arba Kraujo, upės) sakralumas, mat šis nedidelis upelis vidurupyje pasisuka į rytų pusę – „ne taip, kaip kitos upės“ (A. Skorubskienė, kilusi iš Abromiškių) (žr. 2 pav.).

Trečiasis padavimų motyvas yra labiau už kitus išplėtotas, tad jam tenka pagrindinis dėmesys.

Menama, kad kitados Perkūnas suvaidino lemiamą vaidmenį mūšyje prieš švedus (pavieniuose variantuose – kryžiuočius) ir padėjo lietuviams laimėti karą: „Perkūnas labai daug švedų išdaužęs, nuo to ir Perkūnakiemis gavęs vardą“; arba: „tuos laukus, kur jej tį visi išsižudė, kur juos Perkūnas išdauži, pavadino Perkūnakiemiu“².

Padavimų siužetinė linija byloja, kad miegantys lietuvių arba švedų kariai sapne raginami keltis ir atidengti (tiesiog šiaip sau) ugnį. Pasigirdę šūviai – ženklas kovą pradėti Perkūnui. Jis savo ugnį nukreipia į švedus, sukelia tarp jų sąmyšį, ir apsimiegoję lietuvių priešai, sutrikę ir prietemoje nepažindami savųjų, ima šaudyti vienas į kitą:

Per sapną vienas [švedų]³ kareivis girdi šaukiant: „Šauk, šauk!“ Pusiau pabudęs griebė šautuvą ir iššovė. Lyg aidas jam atsiliepė perkūnas – kad sudundėjo viskas aplink (priede nr. 2).

Tai pabudęs jis [švedas] iššovi, o čia kap užgriaudės perkūnas, kap pradės trankyt tų kariuomenį. Tai jej kap išsiganda, kap susimaiši, tai vieni kitus iššaudi, išmuši (5).

Jam [švedui] susisapnavo, kad kas tai jį kelia ir saka: „Atadengk ugnį.“ <...> jis ir iššovė. <...> Kap pradės perkūnas trankyti kas sekundė, vis tuos švedus kap pradės trankyti. Jej visi išbuda, visa kariuomenė, kap pradėja šaudyt išsigandį, nesupratį, kas iš kur juos puola. Tai jiem protas pasimaišė, jej vieni kitus iššaudė, išbadė durtuvais (7).

Du kareiviai tiktai Lietuvos buva. Ir jiems prisisapnavo: „Eikit ir šaukit!“ Jie išėja, šovė. Kap šovė, perkūnas ir daviai [mušt] švedus – per švedus, per švedus, per švedus (8).

¹ Šį ir kitus cituojamus tekstus, jei nėra nurodyta kitaip, 2003–2007 m. užrašė O. Šakienė.

² Visus padavimų tekstus rasite straipsnio priede.

³ Laužtiniuose skliaustuose pateikiami mano paaiškinimai – *V. V.*

2. Perkūnakiemis ir jo apylinkės 1972 m. išspausdintame topografiniame žemėlapyje (M 1: 25 000, parengtas pagal 1958 m. ortofotografijas):

a) Alinkos (Raistinės) pilkapiai ir Mažiklės vietovė; b) Dumbliuko ežeras; c) Gojaus ažuolo vieta; d) Gojaus miškas; e) Gojaus pilkapiai; f) Kloninių Mijaugonių pilkapiai; g) Kloninių Mijaugonių senovės gyvenvietė; h) Lekavičių kaimas; i) Perkūnakiemio kaimas; j) Perkūnakiemio pilkapiai; k) Rungos upelis; l) Senų Kietaviškių kapinės ir koplyčios vieta; m) Strėvos upė

Po šio mūsų švedų krauju buvo nudažytas Rungos upelio vanduo, o Puikino ežeras prie Mažiklės „pilnas prikištąs lavonu“. Sumuštų švedų kapais kartais laikomi ir Alinkos (Raistinės) pilkapiai, archeologinių tyrimų duomenimis, datuojami V–VI ir IX–XII a. (Bliujienė 1992). Pažymėtina, jog pasakojimuose minimi žvejų radiniai iš Puikino ežero yra tikri – žirgo ekipuotės dalių ir ginklų, atsitiktinai rastų vandenyje, saugoma Lietuvos nacionaliniame (LNM AR 562: 1–8) ir Trakų istorijos muziejuose. Pastarosios radimvietės archeologinis kontekstas reikalauja išsamių tyrimų.

Su Perkūno pagalba nugalėtų švedų motyvas lietuvių tautosakoje yra retas ir paprastai nebuvo siejamas su konkrečiomis geografinėmis vietovėmis (padavimų tipas „Nubausti švedai“; Kerbelytė 1973: 31; plg.: švedus taip pat gali išvyti Vel-

niais; IP 18). Ir vakarų, ir rytų Lietuvoje žinomas motyvas nesulaukė tautosakininkų dėmesio, tačiau vienas iš tekstų – „Kryžiava ugnis prieš švedus“ (1936 m. užrašytas Kabinių k., Alytaus vls.) – jau yra tapęs chrestomatiniu (plg. Beresnevičius 1992: 45). Perkūnas čia iškyla kaip lietuvių kariuomenės pagalbininkas, o ženklas jam yra duodamas kariams pradėjus šaudyti kryžine ugnimi (kai skirtinguose sparnuose esantys kariai šaudo viena kryptimi ir jų šūviai ima kryžiuotis):

Vieną kartą, bemiegant lietuvių generolui, pasirodė sapne angelas ir liepė jam keltis, prikelti savo kariuomenę ir pradėti šaudyti į švedus kryžiava ugnim. <...> Generolas atsikėlė, prikėlė savo kariuomenę ir pradėjo šaudyti kryžiava ugnim. Vos tik jie pradėjo kryžiavai šaudyti, kai staiga pradėjo trankyti perkūnas į švedus.

Ilgai dar laikėsi švedai, bet, matydami, kad vis tiek neatsilaikys prieš lietuvius, pasileido bėgti, prisiekdami niekuomet negrįžti į Lietuvą (LTR 865(147); IP 17; LTt 659).

Tokie patys Perkūno bruožai (jis palaiko skriaudžiamus saviškius, vykdo teisingumą ir pan.), kaip kadaise laimėtame kare su švedais, veikiausiai atsispindi net Perkūnakiemio apylinkių liaudies dainose. Antai už nemylimo išleista mergelė sielvartauja:

Nuo putinėlio ir šermukšnėlio
Raudoni pagirėl(iai).
Už pikto vyro, už nepascyvo
Mėlyni paakėl(iai).
Atsiųsk dievaitį, užmušk bernaitį,
Velei našlala būt(i).
Tai našlystėlė kaip mergystėlė,
Toj pati valnystėl(ė).

Gelčienė 1998: 225

Mūsų nuomone, yra akivaizdus ryšys tarp dainos žodžių „atsiųsk dievaitį, užmušk bernaitį“ ir visoje Lietuvoje paplitusių maldelių tipo „Perkūne Dievaiti, nemušk ..., tik mušk ...“ (žr. Balys 1937: 200–201).

Perkūnas ir šv. Kazimieras

Kalbant apie lietuvių kariuomenę ir jos pagalbininkus padavimuose, negalima nepastebėti tam tikrų paralelių tarp senovės lietuvių dievo Perkūno ir krikščioniškos Lietuvos globėjo šv. Kazimiero. Senovės piliakalniuose užburta ar mieganti šv. Kazimiero kariuomenė, o ir pats šventasis, pasirengęs atskubėti į pagalbą lietuviams („kai bus Lietuvai pavojus rimtas, tai šv. Kazimieras su sava kariuomene atsikels“, LTR 2416/6/), yra gana gerai žinomas tautosakos motyvas (žr. Kerbelytė 2002: 357–358).

Šv. Kazimieras kai sirgo, tai pasakė savo saugotojam, kad, ištikus Lietuvą ir Lenkiją nelaimėm nuo priešų, žada kelti ir apginti. Liepė arba ateiti ant kapo ir melstis, arba vadam (lietuvių ir lenkų) sudėjus kryžiavai – šaut. Tai jis kelsis ir apgins abi šalis.

Bet buvęs koks lenkmetis, atgal 100 metų, tai lenkai ėjo ir prikėlė – sudėję kryžiavai šautuvus, šovė. Šv. Kazimieras apžiūrėjo visą teisybę ir pasakė: „Lankų žemėj nėra teisybės.“ <...> Nieko nedarė, apsisuko ir nuėjo į karstą.

Pasakotojas sako, kad lietuviai nepamirštų reikale jį prikelti! (Pakiauliškio k., Šilavoto vls. – Jurgis Barauskas. Užrašė V. Kulbokas 1937 m. LTR 372/76/).

Taip kartą jiems [švedams] bežudant [lietuvius žmones], pakilęs toks rūkas, kad žmogus žmogaus nematęs. Tada švedai pradėję tarp savęs šūkautis. Jiems bešūkaujant, ant dangaus pasirodęs šv. Kazimieras ir liepęs švedams išeiti iš Lietuvos. Bet švedai neklausę. Tada jis pasiuntęs angelų būrį, kurie privertę švedus apleisti Lietuvą (Bajorų [kurių?] k. – Užrašė K. Umbrasas 1928 m. LTR 368(119); IP 18).

Jiezno didžiosiose kautynėse [1919 m. vasario 10–13 d.], sako, virš Jiezno bažnyčios dangėje buvo matyti šv. Kazimieras ant balto arklio kardu užsimojęs į priešus. Todėl Jiezno mūšis mūsų buvo laimėtas, nors priešų buvę daugiau ir geriau ginkluotų (Buračas 1996: 105).

Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio sūnus Kazimieras (1458–1484) karinėmis pergalėmis neišgarsėjo, tačiau jo pagalba su Maskva kovojančiai lietuvių kariuomenei 1518 bei 1519 m. ir buvo ta priežastis, dėl kurios jis pradėtas tituluoti šventuoju (Bumblauskas 2005: 194; tą kartą Kazimieras kariuomenei parodė brastą per upę ir sėkmingai ją pervedė; Vijūkas-Kojelavičius 1988: 638).

Rašytinės tradicijos apie šv. Kazimierą ir jo stebuklus palyginimas su pasakojamąja tradicija apie Perkūną – lietuvių kariuomenės pagalbininką – yra specialių ateities tyrimų objektas.

Perkūnakiemio šventvietė

Nėra tikslių duomenų, kada ir kokiomis aplinkybėmis Perkūnakiemio Perkūnas imtas vaizduoti kaip šiose apylinkėse vykusio mūšio su priešais didvyris, tačiau pagrįsta manyti, jog: 1) kaimo būta prie Perkūnui skirtos šventvietės; 2) kaimo gyventojai buvo tiesiogiai susiję su dievo Perkūno kultu; 3) teisingos gali būti abi pirmosios prielaidos. Neatmestina ir tokia galimybė: jeigu Perkūnakiemį lietuvių bajorai įkūrė tik XVI ar XVII amžiuje, tai šį vardą jie paveldėjo iš ankstesnių vietos gyventojų, galbūt net senosios religijos dvasininkų ar jų palikuonių.

Su Perkūnakiemio vietovėje veikusia šventviete yra siejama paslaptinga Laimučių šeimos legenda: pirmasis Laimutis esą buvęs Laimos ir Perkūno sūnus; jis tarnavo pas vaidilą, o vėliau sukūrė šeimą su viena iš vaidilučių. Tokį šeimyninės legendos variantą pateikė Perkūnakiemio bajorų Pacevičių palikuonė Aleksandra Ričkienė-Janavičiūtė (g. 1939 m., kilusi iš Gojaus k.). Ji rėmėsi kitados iš Mortos Laimutytės, gimusios dar XIX a. antrojoje pusėje, girdėtu pasakojimu. Bet kuriuo atveju, tai yra žvelgiant į tokio turinio pasakojimus skeptiškai arba ne, Laimučio pavardė Perkūnakiemio apylinkėse negali nekelti susidomėjimo.

Pavardę *Laimūtis* „Lietuvių pavardžių žodynas“ fiksuoja apie Kauną, Prienus, Žaslius, Žiezmarius ir kildina ją iš žodžių *laimūs* ‘laimingas’, *laĩmas* ‘pasitenkinimo, džiaugsmo būvis; likimas, dalia’ ir kitų (LPŽ 17). Tai realus, retai pasitaikantis asmenvardis – vedinys iš *Laima*, *Laimė* ar *Laimus* su mažybine arba patroniminiu atspalvį turinčia priesaga *-ut-* (*Laimos* ar *Laimaus* sūnus *Laimutis*)⁴.

---

⁴ Už komentarus ir pagalbą tikslinant duomenis dėkoju dr. Almai Ragauskaitei.

1843 m. dvi Laimučių šeimos gyveno Gojaus kaime (Gustaitis 2001: 54–55). Tais metais Kietaviškių parapijoje apskritai figūruoja ne vienas Laimutis (*Laimuč*) ir Laimutienė (*Laimuciuwna*) (PK). Senesni šaltiniai iš Kietaviškių šiuo požiūriu nėra tirti, tačiau į vakarus esančios Paparčių parapijos XVII a. krikšto metrikų knygos neleidžia abejoti sena šio krašto Laimučių kilme (*Martinus Laymucis* – 1664 m., *Stephani Laymutis* – 1678 m., *Martini Laymutis* – 1680 m.; PK).

Galimas dalykas, kad 1528 m. į Žiez marių bajorų rejestrą įtrauktas *Счасный Адамович* (ПБ 84) taip pat yra sietinas su Laimučiais ir laikytinas slavišku šio vardo atitikmeniu.

Grįžtant prie šventvietės paieškų, ypatingo dėmesio nusipelno į rytus nuo Gojaus kaimo, šiauriniame Gojaus miško pakraštyje, augęs šventas ažuolas. Kieno nors pakintas ir tikėdamasis pasveikti, džiova sergantis vietos gyventojas šį medį nukirto dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tačiau prisiminimai apie ažuolą išsaugoti iki šiol. Remiantis Vaclovo Janavičiaus (g. 1943 m., kilęs iš Gojaus k.) girdėtais tėvo pasakojimais, ažuolo vieta 2008 m. balandžio 3 d. buvo lokalizuota laukuose į rytus nuo Gojaus kaimo ir į pietus nuo automagistralės Vilnius–Klaipėda (žr. 3 nuotr.).

Padavimai mini ir kai kuriuos kitus prie Perkūnakiemio buvusios šventvietės ženklus: auksinis Perkūno stabas esą buvęs nuskandintas Dumbliuko ežere (A. Ričkienė, kilusi iš Gojaus; J. Rusakovienė, kilusi iš Perkūnakiemio), Gojus buvęs šventas miškas (B. Levickas, kilęs iš Lubakos), aukščiausia Gojaus pušis prie Baliūnų sodybos dar ilgai buvo laikoma šventa ir skirta Perkūnui (A. Ričkienė) ir panašiai.

3. Ona Šakienė ir Vaclovas Janavičius Gojaus kaimo laukuose, kuriuose iki XX a. pradžios augo šventasis ažuolas
Vykinto Vaitkevičiaus nuotrauka, 2008

Vis dėlto atrodo, kad Gojaus miškas yra pats rimčiausias kandidatas į Perkūnakiemio šventvietės vietą. Dar 1784 m. Gojus vadinamas Perkūnakiemio bajorų mišku, plytinčiu tarp Obenių, Lakovičių ir Perkūnakiemio ir užimančiu apie 3,6 ha plotą („Las szlachty perkunakumskiej między Obienianami, Lachowiczami i Perkunokiemiem, wzdłuż i wszerz na półczwierć mili“; KDV 632, 633).

Panaši padėtis kaip Perkūnakiemyje (bajorų kaimas valdo nuo seno šventu laikomą mišką) yra užfiksuota Turlavoje – Latvijos Kurše į pietus nuo Kuldygos. Nuo 1320 m. dokumentuose minimi kelių kaimų grupėje (čia ir – *Koniņciems*) gyvenantys kuršių kilmingieji. Jie naudojosi įvairiomis privilegijomis, gautomis mainais už lojalumą Ordinui, bet savo ruožtu išlaikė kai kurias senąsias tradicijas, tarp jų – minėtų kaimų apsuptą šventą Elko miškelį (*Elku birzs*). Jame, pasak Žilibero de Lanua (XV a. pradžia), buvo deginami kuršių mirusiųjų kūnai. XVI a. šaltiniai pasakoja, kad čia žmonės nedrįso net šakelės nulaužti, tačiau per Kalėdas išsirengdavo į apeiginę elnių, stirnų ir kiškių medžioklę. XVIII a. pradžioje minimas miškelyje rengiamas apeiginis vėlių valgydinimas (plg. Urtāns 1993: 19–20).

Pastaraisiais metais užfiksuota dar daugiau tikėjimų, kurių laikomasi ir kurie susiję su šia šventviete. Pavyzdžiui, medžio šakelės čia leidžiama laužyti tik laidotuvių reikmėms; miškelyje negalima kurti ugnies, antraip ugnis pažeidėjui atkeršysianti (Laime 2008) ir pan. Šios kuršiškos analogijos leidžia bent šiek tiek pabandyti išsivaizduoti vaidmenį, kurį šventas Gojaus miškas galėjo vaidinti jo savininkų – Perkūnakiemio bajorų – gyvenime.

Šiandien Perkūnakiemio Gojų iš šiaurės į pietus pusiau dalija senasis kelias iš Paparčių į Semeliškes, o iš rytų į vakarus – Sūrusis raistas (*Sūrraistis*). Vakarų kryptimi miškas kiek išsiplėtė pokario metais, nederlingus laukus apsodinant mišku. Bet vietoj senosios šventvietės, kurios greta Perkūnakiemio augančiame Gojuje būtų galima tikėtis, šiame miške yra net trys iki šiol plačiau netirtos rytų Lietuvos pilkapių grupės. Jos netiesiogiai patvirtina, kad miškas čia ošia nuo seno.

Gojaus vardu vadinamoje pilkapių grupėje išliko ne mažiau kaip keturiasdešimt pilkapių, Kloninių Mijaugonių – keturi, o Perkūnakiemio – šeši. Iš suardyto degintinio kapo pastarajame pilkapyne į Lietuvos nacionalinį muziejų pateko geležinis plačiaašmenis kirvis (LNM AR 231). Tokie kirviai dažniausiai datuojami laikotarpiu nuo XI iki XIV amžiaus. Artimiausios analogijos Perkūnakiemio radiniui žinomos iš Puikino ežero prie Alinkos (Raistinės) pilkapių, Kernavės apylinkių (Širvintų r.), Bajorų aukojimo vietos (Elektrėnų sav.), Pašulių miško radimvietės (Kaišiadorių r.).

Pilkapiai, kurie natūraliai susiję su senovės mirusiųjų kultu, verčia manyti, kad Perkūnakiemio šventvietė, skirta Perkūnui, užėmė tik dalį minėto miško – galbūt ji buvo įrengta prie vieno ar kelių ypatingų medžių (ažuolų?). Žinoma, šventvietė galėjo veikti ir kitoje vietoje, išlaikydama su Gojumi kitkuo grįstą ryšį. Pavyzdžiui, jis būtų akivaizdus, jeigu paaiškėtų, kad pilkapiuose buvo laidojami kariaunos nariai (diduomenės atstovo kapą primena grioviu apjuostas 20 m skersmens ir 2 m aukščio Kloninių Mijaugonių pilkapis). Ryšys galėjo būti tam tikru požiūriu ir ekonominis,

jeigu šventvietės ugniai kūrenti būtų buvę imamos malkos iš Gojaus. Tarp šventvietės ir Gojaus, be abejonės, galėjo būti ir vien glaudus geografinis ryšys.

Išvados

Archeologijos, istorijos, folkloro ir kalbos duomenys apie Perkūnakiemį ir jo apylinkes atskleidžia intriguojančią, deja, Lietuvos šiluminės elektrinės jau gerokai apnaikintos istorinės vietos praeitį.

Perkūnakiemio būta lietuvių bajorų kaimo, įkurto šalia Perkūnui skirtos šventvietės arba paveldėto iš ankstesnių vietos gyventojų, galbūt net senosios religijos dvasininkų. Neatmestina galimybė, jog pastarųjų palikuonys yra Laimučių giminės atstovai.

Padavimai apie Perkūnakiemio pavadinimo kilmę yra unikali tekstų rinktinė apie Perkūną – Lietuvos kariuomenės pagalbininką ir Perkūnakiemio apylinkėse įvykusio mūšio su kryžiuočiais ar švedais didvyrį. Sunkiausiai lietuviams metu jis vienas sumušė priešus (variantuose – privertė juos šaudyti į saviškius). Galima šio tautosakos motyvo ir rašytinės tradicijos apie šv. Kazimiero stebuklus sąveika reikalauja specialių tyrimų.

Gojaus miško, kitados priklausiusio Perkūnakiemio bajorams, pavyzdys pirmą kartą leidžia piešti senosios šventvietės, veikusios prie lietuvių bajorų gyvenvietės, paveikslą. Rytų Lietuvos pilkapiai Gojaus miške verstų manyti, jog galėjo būti ryšys tarp Perkūnui skirtos šventvietės (ažuolo? miško dalies?) ir su mirusiųjų kultu susijusių priešistorinių laidojimo vietų. Neatmestina, kad Gojaus ryšys su mirusiųjų vėlėmis buvo pagrindinė arba viena svarbiausių miško sakralumo priežasčių.

PRIEDAS

Padavimai apie Perkūnakiemio pavadinimo kilmę

1. Buvęs karas su švedais. Sako, dalis kariuomenės stovėjusi Lekavičiuose, o kiti Raistinėj. Lekavičiuos stovėjusios kariuomenės vadas buvęs Lekus. Jis ir sumušęs tuos švedus: vienus – Perkūnakiemio laukuose, o kitus – Kapčių kalne.

Perkūnakiemio laukuose, sako, perkūnas labai daug švedų išdaužęs, nuo to ir Perkūnakiemis gavęs vardą. Kapčių kalne ir prie Mažiklio ežero švedai patys tarp savęs susimušę. Mat suėję anksti ryto apytamsiu ir nepažinę. Paskui puolusi juos šio krašto kariuomenė ir suskandinusi ežeran. Ežeran švedai ir savo kasą paskandinę. Pinigai buvę odiniai. Sulaidojus užmuštuosius, ir pasidarę kapčiai.

[Iš Raistinės ir aplinkinių kaimų gyventojų] užrašė Mažiklės pradinės mokyklos mokytojas P. Radzevičius 1935 m. Raistinės k., Vievio vls., Trakų apsk. LŽV.

2. Sako, kur dabar [Elektrėnų] bažnyčia, an to kalnelio, miegojo švedų kareiviai. Per sapną vienas kareivis girdi šaukiant: „Šauk, šauk!“ Pusiau pabudęs griebė šautuvą ir iššovė. Lyg aidas jam atsiliepė perkūnas – kad sudundėjo viskas aplink.

Kareiviai, iš miego pašokę, apsipaziinę ėmė šaudyti vieni kitus, pamane, kad juos kažkas puola. Taip ir išsišaudę patys. Kažkur čia ir palaidoti, ale nieks nemena.

Geibonių k., Elektrėnų sav. – Veronika Sabonienė-Lankaitė, 91 m., kilusi iš Kareivionių. Įrašė ir šifravo O. Šakienė 2003 m.

3. Sako, kad senovėj čia gyveno toks grafas Lecha. Kai užėjo kryžiuočiai, tai prasidėjo bausis karas. Buvo vasara. Kaunasi jie, o kyla toks bausis juodas debesis. Kai ims tą visą kariuomenę daužyt perkūnas, tai kryžiuočiai ne tiek silpni buvo, kiek išsigando ir pasileido visi bėgti. Taip Lecha laimėjo karą, o tą vietą ir pavadino Perkūnakiemiu.

Tėvas apie turkus šnekėjo. Žvėrinčiaus miškas buvo kaip ir saloj, tik vienoj vietoj per tiltelius galima buvo įeiti. Buvo žiema. Ėjo kariuomenė. Kai lėkė link tos salos per ledą su arkliais visa jų kariuomenė, tai ledas neišlaikė, lūžo, ir visa jų kariuomenė nugarmėjo po ledu ties Mažikle.

Sako, rasdavo arklių nuskendusiu, žmonių ilgai dar po to karo. Pasakojų, vienas liko gyvas, tai ir liko gyventi kaime, niekas nieko jam nedarė. Juokdavosi, kad žmonės sekmadienį bažnyčion važiuoja pasikinkę arklius, gražiom bričkelėm, kas turi, tai jau grįžta iš bažnyčios, o turkas dar tik važiuoja, pasikinkęs jaučius, nors seniai jau po mišių. Paskui jo vaikai sulietuvėjo, net nežino, [kad] turkiško kraujo turintys.

Kakliniškių k., Elektrėnų sav. – Juozas Kučinskas, 77 m., kilęs iš Alinkos k. Įrašė ir šifravo O. Šakienė 2006 m.

4. Kai užėjo švedai, tai labai žmones pjovė, vaikus už suolo spaudė, moterim krūtis nupjauzdavo. Perkūnakiemy prie Kampų⁵ vyko mūšis.

Sako, vadas miega Senų Kietaviškių koplyčioj ir per sapną girdi – kas jam sako: „Atidenk ugnį.“ Bet jis dar nesikelia, tada vėl: „Atidenk ugnį.“ Šoko, o jau mūšis verda. Čia kad užeis perkūnas, viskas užtemo; tai taip išdaužė, kad kraujas upeliu tekėjo. Vėliau čia juos ir sulaidojo.

Ten, kur buvo Kampai, tai visur vieni švedų kaulai – ir Švedų kalnas, ir Švedų kapinės. O kaimas Perkūnakiemiu pavadintas.

Abromiškės. – Aldona Skorubskienė, 75 m. Įrašė ir šifravo O. Šakienė 2006 m.

5. Seniau, kap aja švedai, tai jų čia buva mėlyni laukai. Koplyčioj Senų Kietaviškių miegoja koki tai vyresni, jiems prisisapnavo – kas tai [juos] žadina: „Kelkis, atadenk ugnį.“ Pabunda – ramu, nieka nėra. Užmienga, ir vėl tas pats, tep triskart. Tai pabudįs jis iššovi. O čia kap užgriaudės perkūnas, kap pradės trankyt tą kariuomenį! Tai jej kap išsiganda, kap susimaiši, tai vieni kitus iššaudi, išmuši.

Saka, upelis Runga, kur tekėja iš šaltinių, iš šiaurės vakarų rytuosna, tai jis potam vadinosi Krauja upelis. Dar prieg man tep vadino, Runga niekas nevadino.

---

⁵ *Kampais* vadinta vietovė į pietus nuo Perkūnakiemio.

Aidavom tį žuvaut palei Mažiklį, tai su tinklais ištraukdavom kariškų diržų sag-
čių, sagų, balnakilpių. Tuos laukus, kur jej tį visi išsižudė, kur juos Perkūnas išdauži,
pavadino Perkūnakiemiu. Paskui, kap statė elektrinį, tas kaimas buva sunaikintas –
užpiltas vandeniu.

Geibonių k., Elektrėnų sav. – Vytautas Langevičius, 71 m. Įrašė ir šifravo O. Šakienė
2006 m.

6. Iš dieduko pasakojimų prisimenu, kad kai ėjo švedai, tai buvo labai žiaurūs.
Prievartaudavo moteris, o mažus vaikus pasmeigdavo ant durklo ir sukdamo ratu
iškėlė virš galvos. Žmonės labai jų bijojo ir labai juos keikė.

Tai, sako, vieną kartą kaip užėjo perkūnija, kaip pradėjo griaudėt, visus juos iš-
daužė perkūnas, protus jiems sumaišė. Iš baimės jie vieni kitus išsižudė.

Elektrėnai. – Arūnas Pliskauskas, 38 m. Užrašė O. Šakienė 2006 m.

7. Švedai kap ėja, tai labai buva negeri, labai žudė žmones, kankina, moterim
krūtis atpjaudinėja, vaikus tarpu suolų spaudė. Saka, Kietaviškių bažnyčioj stovėja
jų arkliai, sargybinis buva pastatytas. Jam susisapnava, kad kas tai jį kelia ir saka:
„Atadenk ugnį.“ Jis atsikelia, apeina arklius – nieka nėra. Vėl užsnaudžia ir vėl girdi:
„Atadenk ugnį.“ Ir vėl nieka. Trečia kartą kap pabudina, jis ir iššovė.

O čia debesiukas iš vakarų pusės, saka, visai nedidelis. Kap pradės perkūnas
trankyti kas sekundė, vis tuos švedus kap pradės trankyti. Jej visi išbuda, visa kariuo-
menė, kap pradėja šaudyt išsigandę, nesupratę, kas iš kur juos puola. Tai jiems protas
pasimaišė, jej vieni kitus iššaudė, išbadė durtuvais.

Saka, ežeras prieg Mažiklės buva pilnas prikištas lavonų, upelis palei Lekavičius
krauju ėja. Dar mūs tėvai žvejojdami ištraukdava visokių durtuvų, sagų, balna kilpų.
Saka, nuog to švedai jau tep žmonių nežudė.

Andrelija Vinca tėva brolis Mikaliūkštis buva kur tai ar Austrijoj, ar Prancūzijoje,
tai tį girdėja, kad yra kokioj tai knygoj aprašyta šitas įvykis. Girdėja šnekant šitų
istorijų ir juokias, saka: „Taigi pas mumi, už trijų kilometrų.“

Geibonių k., Elektrėnų sav. – Bolius Lankutis, 89 m. Įrašė ir šifravo O. Šakienė 2006 m.

8. Perkūnas lupė an jų [švedų]. <...> Vandenin daugiau juos varė. Jie nežinojo
[kur bėgt], apsukta galva buva. Perkūnas kap davė, i viskas. Sakydava, ėja, karas
buva, ir juos ežeran suvarė. Suvarė ežeran.

Iš pradžių bajina taip: du kareiviai Kietaviškėj bažnyčioj buva, ir kap jie tį už-
snaudė. Ir jiems prisakė taip: „Eikit ir šaukit an lauka. Iš bažnyčios išeikit ir eikit
šaut.“ Išėja ir šovė. Ir švedai kap puolė an jų, o čia perkūnas kap trenkė, sumaišė
juos. Va, kap buva.

Du kareiviai tiktai Lietuvos buva. Ir jiems prisisapnava: „Eikit ir šaukit!“ Jie
išėja, šovė. Kap šovė, perkūnas ir davai [mušt] švedus – per švedus, per švedus,
per švedus. Jie susimaišė, ājo... kap sako, vieni te, kiti te. Kiti vandenin āja. Ajėzau,
sakė, kas te darėsi, Dievuli mano!

– *Kraujo visur buva?*

– Viskas viskas, tį ājo upeliai kraujo. Pasakoja, ežeran subruko, visas vanduo raudonas buvo kraujuj. Tai dar kap, saka, žydai žuvavo, ištraukia tinklu kaulų <...>. Tai va, švedai. Va, kaip buva.

Geibonių k., Elektrėnų sav. – Bolius Lankutis, 91 m. Įrašė ir šifravo V. Vaitkevičius 2008 m. *Užr. pst.*: Į pasakojimą jo pradžioje ir pabaigoje dar įsiterpė kaimynas.

ŠALTINIAI

- IP – *Istoriniai padavimai*, spaudai paruošė Jonas Balys, Chicago, Ill., 1949.
- KDV – *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sudarė ir parengė Vytautas Jogėla, Vilnius, 2001.
- LKA – *Lietuvių kalbos atlasas*, t. 1: *Leksika*, Vilnius, 1977.
- LNMAR – Lietuvos nacionalinio muziejaus Archeologijos skyriaus rinkiniai
- LPŽ – *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 2, Vilnius, 1989.
- LTt – *Lietuvių tautosaka*, t. 4: *Pasakos. Sakmės. Pasakojimai. Oracijos*, medžiagą paruošė Leonardas Sauka [ir kt.], Vilnius, 1967.
- LTR – Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas
- LVA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
- LŽV – Lietuvos žemės vardyno anketa, saugoma Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriuje
- PK – Lietuvos kalbos instituto Vardyno skyriaus Pavardžių iš istorinių šaltinių kartoteka
- PB – *Пераніс войска Вялікага княства Літоўскага 1528 года*, Мінск, 2003.

LITERATŪRA

- Almonaitis Vytenis 1998. *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas.
- Balys Jonas 1937. Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose, *Tautosakos darbai*, [t.] III, p. 149–238.
- Beresnevičius Gintaras 1992. Baltiškų simbolių dinamika, kn.: *Senovės baltų simboliai*, Vilnius, p. 42–55.
- Bliujienė Audronė 1992. Alinkos (Raistinės) pilkapiai, *Lietuvos archeologija*, t. 8, p. 105–127.
- Bumblauskas Alfredas 2005. *Senosios Lietuvos istorija. 1009–1795*, Vilnius.
- Gelčienė Rasa 1998. Liaudies dainininkės O. Jančiauskienės individualybė ir dainos, kn.: *Kietaviškės*, Kaišiadorys, p. 197–287.
- Gerullis Georg 1922. *Die altpreuussischen Ortsnamen*, Berlin u. Leipzig.
- Gustaitis Rolandas 2001. *Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas*, Kaišiadorys.
- Jurginis Juozas 1962. *Baudžtavos išgalėjimas Lietuvoje*, Vilnius.
- Kerbelytė Bronislava 1973. *Lietuvių liaudies padavimų katalogas*, Vilnius.
- Kerbelytė Bronislava 2002. *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. 3: *Etiologinės sakmės. Mitologinės sakmės. Padavimai. Legendos*, Vilnius.
- Laimė Sandis 2008. Sacred Groves of the Central Courland in Diachronic Aspect, *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, [atiduota spaudai].
- Laurinkienė Nijolė 1996. Senovės lietuvių dievas Perkūnas kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose, *Tautosakos darbai*, [t.] IV.
- Lukoševičius Olijardas 1998. Kietaviškių parapijos istorija, kn.: *Kietaviškės*, Kaišiadorys, p. 58–70.
- Ochmanskis Jeržis 1996. Kitų etninių grupių Lietuvos gyventojai XIII ir XIV a., kn.: *Senoji Lietuva*, iš lenkų k. vertė Reda Griškaitė ir Ona Mickevičiūtė, Vilnius, p. 72–82.
- Straubergs Kārlis 1960. Latviešu kultavietu vārdi, kn.: *In honorem Endzelini*, Chicago, p. 138–148.
- Urtāns Juris 1993. *Latvijas senās svēticās*, Rīga.
- Vijūkas-Kojelavičius Albertas 1988. *Lietuvos istorija*, Vilnius, 1-asis leidimas 1650 (t. I), 1669 m. (t. II).

TRACING BACK THE MYTHS OF PERKŪNAKIEMIS

VYKINTAS VAITKEVIČIUS

Summary

The subject of the article comprises place legends told about the village of Perkūnakiemis and the surrounding areas, which have been erased in the 1960s by the process of construction of the thermo-electric power-station, and have become part of the Elektrėnai town since then. These place legends, collected by Ona Šakienė, are but a small part of a larger folklore collection, presently edited for publication.

The name *Perkūnakiemis* literally means ‘the village of Perkūnas [Thunder]’. The written historical sources describe this settlement as the village of noblemen (*okolica*). It is also connected with the original local surname *Laimutis*. The possibility of representatives of this Laimučiai (pl.) family having been descendants from the ancient pre-Christian priests should also be taken into consideration.

The origins of the name *Perkūnakiemis* are elucidated in place legends, which could be roughly divided into three groups. The narratives of the first group contain an interpretation involving huge oaks allegedly having grown in that place, which had been repeatedly hit by the thunder. The place legends attributed to the second group mostly concentrate on establishing connection between this locality and the ancient Lithuanian religion and its holy places. However, the third motive is the most elaborated one and therefore should be an acclaimed candidate for the role of the Perkūnakiemis myth. According to these narratives, Perkūnas [Thunder] has once played a crucial role in the battle against Swedes (or crusaders). The sleeping soldiers were dreaming of being woken up and told to start shooting. The first shots that they thus fired contained a signal for Perkūnas to get involved in the battle, and he directed his fire at Swedes or achieved such an effect, that enemies of the Lithuanian army got completely lost and opened crossfire at each other. There are also distinctive parallels between the image of the ancient Lithuanian god Perkūnas and the patron Christian saint of Lithuania, St Casimir. The latter supported Lithuanian soldiers during their campaigns for several times since 1518.

The Gojus Wood should be considered as the first candidate to localize the holy site of Perkūnas. As late as in 1784 it was described as a wood belonging to noblemen and occupying the area of 3.6 hectares. It should also be noted, that in three places in this wood no less than 50 barrows typical for the 5th–12th centuries have survived until nowadays.

According to the generalized archeological, historical, folkloric and linguistic data, the locality of Perkūnakiemis is in many ways a standard example of a holy site dedicated to Perkūnas with a settlement situated close by. The collection of place legends from Perkūnakiemis is unique in terms of number and variety. Perkūnas is depicted in these legends as a remarkable ally of the Lithuanian army.

Gauta 2008-08-29